

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.н. Мартин Иванов Иванов, Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
професионално направление: 3.1. Социология, антропология и науки за културата,

върху научните трудове за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност
„професор“, по професионално направление: 3.1. Социология, антропология и науки за
културата за нуждите на Нов български университет, факултет ФБО, департамент
„Антропология“, обявен в Държавен вестник, бр. 51 от 5 юни 2026 г., с кандидат
доц. д. н. Стефан Иванов Дечев

I. Законосъобразност на процедурата

Със заповед на ректора на Нов български университет № 3-РК-262/27.07.2026 г. съм определен за външен член на научно жури за заемане на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 3.1. **„Социология, антропология и науки за културата“**, 3. Социални, стопански и правни науки. Единствен участник в конкурса е **доц. д. н. Стефан Иванов Дечев** – преподавател в Нов български университет. С решение на научното жури съм определен за негов рецензент.

Извършеният от мен преглед на хода на процедурата по допускане до участие в конкурса и по формиране на научното жури не констатира отклонение от предписанията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за прилагането му. Съгласно предоставените документи, кандидатът отговаря на минималните национални изисквания, поради което смятам, че процедурата е изцяло законосъобразна.

За изготвяне на настоящата рецензия са получени всички необходими за защитата документи, включително: заявление за допускане до участие в конкурса; творческа биография; дипломи; справка за самооценка на кандидата; списък с публикации; справка за научни приноси; списък на публикациите, с които участва в конкурса и техни дигитални копия; таблица за съответствие с минималните национални изисквания, както и заповед за назначаване на жури.

II. Оценка за съответствие с минималните национални изисквания и изискванията на Нов български университет

Кандидатът за заемане на академичната длъжност „професор“ – доц. д.н. Стефан Дечев, е възпитаник на Софийски университет „Св. Климент Охридски“. От 1991 до 2023 г. работи в Югозападния университет „Неофит Рилски“, където работи до 2024 г. като преподавател по История на България (Нова и най-нова) в Правно-историческия факултет. През последните 3 г. доц. Дечев продължава своята професионална реализация в Нов български университет.

През годините кандидатът е бил гост-преподавател в Института по източноевропейски изследвания към Амстердамския университет (1997), Университета Комплутенсе – Мадрид (2001-2003) и Центъра за югоизточноевропейски изследвания при Университета в Грац (2017), както и – гостуващ изследовател при Центъра за академични изследвания в София (2003-2004, 2004-2005) и Ню Юръп колидж в Букурещ (2007), Колегиум Будапещ (2008-2009). До 2018 г. е член на Международната асоциация за българистични изследвания, а от 2007 до 2023 г. – е член на Редакционната колегия на International Journal for Scholarship of Teaching and Learning към Georgia Southern University в САЩ. Получавал е стипендии за научни изследвания от Swedish Bank Tercentenary Foundation, Volkswagen Stiftung, Central European University, Harvard University, University of California Berkley's College, University College London, Center for Development and Reconciliation – Thessaloniki и редица други.

Множеството му участия в конференции и медийните му изяви са ясно свидетелство за разностранните интереси и уменията на доц. Дечев да представя научните си дирения се само пред академична, но и сред много по-широка и масова аудитория. Трябва да отбележа, че дори в това отношение представената на научното жури Биография на кандидата е непълна, защото в нея не присъстват редица негови публикации във в-к „Дневник“ свързани с историята на храните, храненето, българо-руските отношения, Стефан Стамболов и др. От биографичната му справка липсват и удостоверяването на Ст. Дечев с полската награда „Вацлав Фелчак и Хенрик Верещички“ за книгата му, посветена на Съединението на България. Не е отбелязана и присъдената му тази година награда „Пловдив“ за новата му книга за Съединението.

Още от ранните си изследвания доц. Стефан Дечев оформя траен интерес към национализма, нацията и националната държава. През годините в научните му дирения темата ще се появява в най-различни свои разклонения – използването на национализма като мобилизационен ресурс, като основа на пропагандата, връзката с филствата и фобствата и т.н. И ако през първите две десетилетия от научната си кариера Дечев обикновено прожектира тази голяма тема върху съгъстените исторически събития около Съединението, Българската криза от 1886-1887 г. и управлението на Стефан Стамболов, то с течение на времевата сцена ще се промени. От 2010 г. насетне все по-често кандидатът ще разследва проявленията на националното и национализма в областта на храната и храненето. В този смисъл статията му „Българска, но не точно шопска. За един от

кулинарните символи“, отпечатана в сп. „Български фолклор“, № 1, с. 125-140 може да бъде възприета като програмна за все по-трайния интерес на Ст. Дечев към тази толкова незаслужено подминавана от историческата ни наука проблематика. Подчертаният академичен, но и обществен интерес към статията, цитирането ѝ дори в ежедневни разговори, вероятно е дала допълнителен тласък на кандидата и той задълбочава диренията си върху храната на българите. Следват статиите му върху лютите чушки, боба, ориза и т.н., някои от които са включени в представената научна продукция по този конкурс. Във всички тези свои публикации обаче Стефан Дечев не изневерява на своя изначален интерес към националното и национализма като един от символите на които се привижда храната и храненето.

Стефан Дечев участва в конкурса с две монографии, шест студии, едно учебно помагало и впечатляващия брой от 13 статии. Всички те с безспорно авторство и без доказано по законоустановения ред плагиатство или недостоверност в представените научни данни в научните трудове. Представената научна продукция не само отговаря, но значително надхвърля минималните изисквания към научната и преподавателската дейност за област на висшето образование обществени науки, професионално направление: 3.1. Социология, антропология и науки за културата от ЗРАСПБ и от Наредбата за развитието на академичния състав на НБУ и Приложение 2. Минимални национални изисквания и изисквания на НБУ, на които трябва да отговарят кандидатите за придобиване на научна степен и за заемане на академичните длъжности „главен асистент“, „доцент“ и „професор“. При изискуем минимален брой от 550 т., кандидатът е събрал и представил 1 648,51 т. – повече от три пъти над нужното за успешно провеждане на процедурата.

Така например по групата от показатели Г (публикувана монография, която не е представена като основен реабилитационен труд; статии, студии и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация и в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове) доц. Стефан Дечев има 278,1 точки от изискуеми 200 точки. По групата показатели Д (цитирания) точките са 544,8 от изискуеми 100 – пет пъти повече, а по показател Е (ръководство или участие в национални и международни научни или образователни проекти) – 475 при изискуеми 100 точки. Макар да не е включена в списъка на задължителните минимални изисквания кандидатът представя и дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“, което му носи допълнителни 200 точки. Трябва да се отбележи освен това, че голяма част от публикациите на доц. Дечев са на чужди езици, което го прави разпознаваем, четен и цитиран не само в България.

III. Изследователска (творческа) дейност и резултати

Като основен хабилитационен труд доц. Стефан Дечев представя излязлата съвсем наскоро монография: „Между простонародните ястия и гозбите на Цариград. Храненето и кухнята в Османската империя и околните земи (от 30-те години на XIX век до 1878 г.“. С., „Рива“, 2025. 575 с. ISBN 978-954-320-992-7, на която заедно с колегата проф. д.н. Румен Даскалов имах чест да съм научен рецензент. На практика книгата може да се разглежда като втора част на издадената отново от Издателство „Рива“ монография „От ориза на Азия до чушките Америка. Една преплетена история на храната и кухнята в Османска България и съседните земи (от края на XIV до началото на XIX век)“. С., 2025. 546 с. ISBN 978-954-320-992-7. Тя бе основен хабилитационен труд на автора за придобиване на научна степен „доктор на науките“, в която процедура участвах като член на научното жури.

Книгата „Между простонародните ястия и гозбите на Цариград“ е новаторска в много направления. Тя насочва изследователското си дирене не само към тема, но и към цялостно научно направление почти напълно пренебрегвано до сега от българската историография. На пръв поглед подобно твърдение може би звучи провокативно, особено на фона на богатите етнографски, агрономически, кулинарни и общо исторически научни изследвания върху храната и храненето. И все пак, както с впечатляващи детайли ни показва авторът, рационалното зърно, което може да бъде отсято от тази иначе твърде обемиста досегашна литература е недостатъчно, за да бъде конструиран дори повърхностен отговор на въпросът: Какви са историческите корени на онова, което днес сме свикнали да наричаме „българска национална кухня“? и свързаните с него подвъпроси: С какво се храни българинът през последните няколко османски десетилетия?; Променя ли се и как в течение на времето диетата на „прадедите на съвременните българи“?

На второ място, зеещата историографска празнина доц. Стефан Дечев запълва изключително умело, следвайки вече утвърдените коловози в чуждестранна литература. Навлизането на новите, отвъдморски храни, появата на готварските книги, взаимните хранителни влияния, посудата, „табиетите“ при хранене – тези и много други подтеми се успешно вплетени в големи и по-малки дебати в чуждата историография.

И на трето място, избраният от Дечев „наднационален“ подход, при който наред със случващото се на „хранителния фронт“ на българските земи се държи във фокус и развитията в близките и по-далечни части на Балканите, Ориента и Централна Европа, позволява на автора да нарисува една многопластова картина, далеч надхвърляща традиционната фактологична рамка.

В структурно отношение книгата се състои от шест взаимосвързани части. В първа и втора глава вниманието на читателя е насочено към отделните храни – стари и постепенно навлизащи нови като хляба, боба, чушките, картофите, плодовете, месото, млечните произведения, сладостите и т.н. Трета глава разглежда различните нива в културата на хранене – от високите пластове на дворцовата кухня, през хановите, ученическите трапезарии и войската, до най-ниските простонародни селски трапези. Специално следва

да отбележа четвърта глава, която поставя в центъра си готварските книги като важен градивен елемент на зараждащата се „национална кухня“. Споменатото вече регионално надграждане на темата е предмет на следващата, пета глава. На терена на широкия „културен басейн“, простиращ се между Трансилвания, Банат, Босна, Далмация и егейските острови, среща, си дават османските кулинарни традиции и готвенето „алафранга“. Докато в Тракия и Източна България до голяма степен влиянията идват от Истанбул, Одрин и Пловдив в Дунавска България „изцяло господстват гастрономичните модели на Букурещ“ (с. 533). Въпреки регионалните особености широкият културен ареал на Балканите и Близкия Изток споделят „една обща гастрономична култура“ (с. 388), макар и с различни съотношения между „западното“ и „източното“ влияние. Дечев дори говори за „османски културен басейн“ и „споделени сарми, кебап, баклава, халва и т.н.“ (с. 531). Финалната шеста глава връща наратива към изначалния интерес на автора в областта на националното и национализма. Можем ли да говорим за „българска национална кухня“ и какви са нейните първоизточници в последните три и половина – четири десетилетия преди Освобождението? Отговорът на Ст. Дечев е отрицателен. С изключение на Г. С. Раковски съвременните български автори изобщо „не си поставят за цел да градят някаква национална кухня. Те осъзнават и признават кулинарното превъзходство на Истанбул и разглеждат всички тези ястия, както вече се каза, като общи и характерни за „нашите страни“ и „нашите места“. (с. 534-535).

Малко изненадващо, една от централните теми в книгата – наред с националното и конкретните проявления на храната и храненето – съвместяването на „ново“ и „старо“, „традиционно“ и „модерно“, „западно“ и „източно“ не е удостоена със самостоятелна глава. Ценните наблюдения по нея са разхвърлени из целия текст (параграфите за ориза, картофите, говеждото месо, сладкишите и пр. в първа и втора глава, цялата четвърта и пета глава и редица параграфи от шеста глава). Обобщения по темата откриваме едва в заключението. Според автора „макар и близо до Истанбул и Средиземноморието, днешните български земи остават сравнително далеч от ядрото и определено са периферия“ (с. 537). Въпреки че в диетата на нашите прадеди постепенно навлизат нови култури (боб, чушки, царевица), тя остава изключително „пестелива“ в хранително отношение. Например, по отношение на сладостите: „Макар да живее във или близо до две империи, които са световно прочути със сладкарството си (Османска и Хабсбургска), повече от скромна сред масата от населението продължава да бъде и употребата на захарта“ (с. 523). Необяснено от доц. Ст. Дечев остава тази консервативност на българите, мудността им при възприемането на новото (храни), крайната им пестеливост, очебийната хранителна (и донякъде културна) периферност при географската близост до центъра.

Към тематичния кръг на монографията могат да бъдат отнесени и поредица от студии и статии, чрез които е разширен хронологическият обхват на темата (до 80-те години

на XX век), а отделни нейни аспекти (например: възприемането на боба, лютите чушки, шопската салата, традиционната диета, готварските книги) са значително уплътнени.

Обогатяване на тематичния арсенал на доц. Дечев не означава, че той изпуска от поглед и други научни полета, в които вече от десетилетия има съществен академичен принос. Ще припомня обзорните му и в много отношения първопроходни статии и студии върху сегашното състояние на българската историография, осмислянето на военните паметници „като своеобразни инструменти за политически взаимодействия“, българо-македонските културни конфликти и исторически наративи.

Наред с тези две паралелни и до голяма степен свързани помежду си научни потоци доц. Стефан Дечев удържа във фокуса си и редица други интереси свързани с т. нар. от него „скрита история“. В едноименното учебно помагало авторът подлага на „критична преоценка утвърдената българска историческа парадигма и националистическо статукво“. По сполучливото определение на сп. „Маргиналия“ в помагалото са събрани „провокативни текстове, посветени на малко известни и неизвестни дори и за образованата публика скрити и премълчани страници от миналото ни“.

IV. Учебна и преподавателска дейност

Доц. д.н. Стефан Дечев има зад гърба си богата преподавателска кариера, която води началото си още от 1991 г. в Югозападния университет „Неофит Рилски“, а от 2023 – в Нов български университет. През годините той разработва и води множество курсове в областта на историята, антропологията и архивистиката с широк тематичен и времеви обхват – „Нации и национализъм“, „Балканите в преход към демокрация“, „Мъжествеността в българската политика“, „История на храната и храненето“ и много др. Участвал е в четири научни журита и е бил научен ръководител на пет докторанти.

V. Лични впечатления от кандидата

Познавам доц. д.н. Стефан Дечев и следя научната ѝ работа от над две десетилетия, бил съм негов рецензент при процедурата по придобиване от него на научна степен „доктор на науките“, както и научен рецензент на последната му книга: „„Между простонародните ястия и гозбите на Цариград. Храненето и кухнята в Османската империя и околните земи (от 30-те години на XIX век до 1878 г.“. С., „Рива“, 2025. 575 с. ISBN 978-954-320-992-7.

Винаги съм уважавал новаторството и дълбочината неговите изследвания, ясната му гражданска позиция по редица не само исторически теми и впечатляващата му академична смелост. Всички негови текстове, наред с публичните му изяви и обществена активност рисуват Ст. Дечев като неконвенционален, модерен историк, далеч надхвърлящ тесните граници на националната (националистическата) парадигма. Аналитичните му способности, широкото познание на международния контекст и литература, езиковите му

умения и академично безстрашие безспорно превръщат кандидата в „бяла врана“ в сивеещата наша историческа общност.

В своите изследвания, упражнения и лекционни курсове съм ползвал негови публикации като важни за описване и осмисляне на различни аспекти от близкото минало на България. И по своето количество, и по качеството си научната продукция на кандидата отдавна надхвърля необходимите минимални изисквания за заемане на академичната длъжност „професор“ и е жалко, че този конкурс се провежда едва сега. За това, разбира се, не носи вина нито кандидатът доц. Дечев, нито Нов български университет, но е един лош пример за (не)академична нетолерантност в някои български ВУЗ.

VI. Заключение

Като отчитам всичко гореказано, убедено ще гласувам доц. д.н. Стефан Иванов Дечев да бъде избран на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата за нуждите на Нов български университет, факултет ФБО, департамент „Антропология“ и препоръчвам той да бъде допусната до избор и утвърден от Академичния съвет на НБУ.

София, 4 септември 2026 г.

проф. д.н. Мартин Иванов